

Boris Buden, Zagreb/Beč

Učiti od Kangrga

Što sam naučio od Kangrga? Što se uopće može naučiti od profesora etike, od profesora filozofije? Znanje? Svako je znanje znanje svoga vremena i svoga društvenog smještaja. Što je još jučer bilo znanje, danas je neznanje. Što je ondje istina, ovdje je zabluda. Riječ koja je meni otvorila pogled, njemu, ili bolje, njoj, zamračila je čitav horizont. U pravilu podcjenjujemo ovu kontingenciju pa znanje tražimo u onome što joj je izmaklo. To je navno. Ništa se ne može spasiti te mijene, ništa nije izvan vremena i mjesta, izvan svijeta, nikakvo znanje, nikakva filozofija, nikakva etika pa ni Kangrga sam. Možda sam upravo to naučio od njega: da se ništa ne može naučiti izvan onoga što bi on zvao povijesnom praksom. Zato je znanje, odnosno učenje uvijek ujedno i praktički stav – ne tek prepoznavanje, nego upravo proizvođenje praktičke (misaone, etičke, političke, kulturne, seksualne...) razlike. I zato je stav, jer je praktički, uvijek ujedno i strasni čin. Zauzeti stav znači strasno se zauzeti za nešto, a protiv nečega. I to je ono što sam naučio od Kangrga: antagonističnost, isključivost, beskompromisna radikalnost stava. Svaki autentični stav nije ništa drugo nego racionalan, pribran, samosvjestan, argumentiran, ukratko sasvim zdravi i normalni amok. Kako u praksi, tako i u teoriji. Radikalizam je osim toga dobar za stil. Nedvosmislenost u stavu uvjetuje jasnoću izraza. Ustvari, to je nemoguće razlikovati: izgovorenu od napisane riječi, stav od stila, napokon, stil od čovjeka. Kangrga je sjajan primjer ovog jedinstva. Pa ipak, malo ih je spremno i u tome učiti od njega. Kad je o stilu riječ, u hrvatskoj intelektualnoj produkciji eklektički je mutež bio i ostao norma. Što si nerazumljiviji i opskurniji to te više cijene. Razlog je jasan. Riječ za koju se ne daš uhvatiti nikoga ne obvezuje, ni tebe ni njih. Tako se može govoriti i pisati bez straha od greške i bez opasnosti krivnje. Unedogled. Da je upravo u strahu od greške najveća greška i da je uostalom na ovom svijetu samo kamen nevin, to je Kangrga naučio od Hegela, a ja od njega.

I Kangrga je čovjek koji griješi. Sjetimo se samo one anegdote o Althusseru. Kangrga ju je uostalom sam ispričao. Tada još relativno mlad marksistički filozof – kao što znamo, a nije nevažno ovdje, inspiriran strukturalizmom! – zaželio je objaviti svoj tekst u *Praxisu*. Kangrga ga je odbio. Zbog staljinizma. Je li Kangrga pogriješio? Možda, no pretjerao je sigurno. Pa ipak, taj odlučni – ne epistemološki, nego, da upotrebimo praksisovski žargon – humanistički rez postao je jedno od glavnih obilježja praksisovskog mišljenja. Nije isključeno da će danas u našem post-poststrukturalističko-postmarksističkom vremenu ponovo postati inspirativan. Jer, jedno je sigurno: u mutnome nikakav mutež ne pomaže. Samo u radikalnim i jasnim stavovima ukazuje se izlaz iz slijepe ulice. Slučaj s Althusserom nije bez ironije. Danas naime mnogi za Kangrgom dovikuju isto: staljinist! Pa ipak, to nije isto. Ni onda ni danas Kangrga ne govori iz konformizma. Postkomunistički antikomunizam koji je danas masovna pojava, opće, gotovo oblatorno mjesto postkomunističke identifikacije, nije ništa drugo nego upravo

to – čisti konformizam. Većina Kangrginih kritičara koji danas u njegovim javnim istupima s užasavanjem otkrivaju totalitarnu prijetnju demokraciji imaju za sobom iskustvo beskonfliktnog suživota ne samo s realnosocijalističkim nego i s novim, nacionalističkim totalitarizmom. U komunizmu gledali su svoja posla, gradili svoje akademske i druge karijere da bi nakon njegova pada postali ako ne aktivni sudionici, a onda bar pasivni suputnici ili pak tihi susjedi nacionalističkih zločina. Za razliku od Kangrge. Još nešto ne smijemo zaboraviti: Kangrga nema sreće sa sredinom u kojoj živi. To vrijedi dakako i obrnuto. Društvo u kojem je podučavao etiku, filozofirao – ovdje bi nas sigurno ispravio: *kritički mislio!* – intelektualno i moralno se angažirao, kronično je alergično na kritiku i ne propušta priliku da svoje kritičare egzemplarno kazni. Ni na kakav spektakularan način, ali zato tim neumoljivije i dosljednije. Riječ je o društvu koje kao rijetko koje umije ignorirati, okrenuti leđa čovjeku, prešutjeti ili omalovažiti njegov rad s arogancijom u kojoj se ne šepuri nikakav nadmoćni uvid, nego nešto mnogo primitivnije – sirova nadmoć grupe nad pojedincem. Postoji i druga strana istoga, naime ono čemu to isto društvo aplaudira, uzdiže u svoj ideal i jednako egzemplarno odlikuje: bezlični oportunistizam. Ono voli svoje oportuniste još i više od svojih zločinaca. Zato žudnja da se u tom i takvom društvu bude priznat kao njegov korisni i zaslužni član, nema nikakva smisla. To je ono što smo također naučili od Kangrge, kao i ono što Kangrga sam mora uvijek iznova učiti iz društvene prakse svoga života. Čovjek ne uči dok živi, nego živi dok uči. Za znanje je uvijek prerano. Učenje se nastavlja.

Boris Buden

To Learn from Kangrga

This short contribution explains the author's experience concerning the knowledge he has gained from his professor of ethics – Milan Kangrga. The author has learned that to have an attitude is the most important thing for a human and a philosopher; to avoid being an opportunist. The process of learning and taking attitudes is a continuing, neverending story.